

Бібліопортрет

«Берегиня української національної школи»

**СОФІЯ ФЕДОРІВНА
РУСОВА**

(1856 – 1940)

(до 135-річчя від дня народження)

*«Найбільший скарб у кожного народу –
його діти, його молодь»*

С. Ф. Русова

Софія Федорівна Русова – український педагог, громадсько-освітній діяч, одна з організаторів українського жіночого руху. Народилася 18 лютого (03.03) 1856 року в с. Олешня Городнянського повіту Чернігівської губ., нині Ріпкинського р-ну Чернігівської обл. в сім'ї полковника у відставці Федіра Ліндфорса. У 1865–1870 рр. навчалась в Фундуклеївській гімназії. У 1871 р. разом з сестрою відкрила в Києві перший приватний дитячий садок, вихованцями якого здебільшого були діти укр. інтелігенції. У 1874 р. в Петербурзі взяла шлюб з укр. земським статистиком, етнографом, громадським діячем О. Русовим. У 1874–1876 працювала в Петербурзі в українському земляцтві, допомагала чоловікові в Празі у підготовці видання «Кобзаря» Т. Шевченка.

Софія Русова публікувала статті з різних питань освіти на сторінках багатьох періодичних видань, серед яких журнали «Вестник воспитания», «Образование», «Русская школа», «Украинская жизнь», «Украинский вестник», газети «Громадська думка», «Рада» та ін. Співредактор єдиного в Російській імперії українського педагогічного журналу «Світло» (1910–1914), в якому надрукувала близько 100 матеріалів. На сторінках цього часопису С. Русова почала публікувати свої фундаментальні праці з питань дошкільної педагогіки, розробляла концепцію національної школи, висвітлювала питання історії педагогіки, хроніку педагогічного життя в країні та за кордоном, робила огляд інших часописів, систематично рецензувала нові пед. видання тощо. Обстоюючи право українського народу на навчання рідною мовою, створила підручники «Український букварь» (1906), «Початкову географію» (1911), видавала науково-популярні брошури, призначені для малоосвічених верств населення.

Після Лютневої революції С. Русова відігравала найактивнішу роль у будівництві національної системи освіти в Україні. Була головою Всеукраїнської учительської спілки, членом редакційної колегії та активним автором журналу «Вільна українська школа», всіляко сприяла українізації навчальних закладів,

організувала видання навчальної і методичної літератури українською мовою, викладала у кількох навчальних закладах Києва. У цей час перевидаються доопрацьовані підручники С. Русової «Український букварь» (1917–1919), «Початкова географія» (двічі в 1918 р.), а також виходять нові праці «Нова школа», «Про колективне та групове читання» (обидві – 1917 р.), «Методика початкової географії», «Перша читанка для дорослих для вечірніх та недільних шкіл», «Початковий підручник французької мови задля самонавчання і перших класів гімназії з французько-українським словарем», ґрунтовне дослідження «Дошкільне виховання» тощо.

Через події Громадянської війни у 1920 р. С. Русова переїхала до Кам'янця-Подільського, де викладала в університеті та учительській семінарії. Наприкінці 1921 р. емігрувала, з 1923 р. жила в Празі. За роки еміграції у видавництвах і періодичних виданнях Лейпцига, Праги, Подєбрадів, Філадельфії, Варшави, Парижа, Львова, Коломиї, Ужгорода, Мукачева, Чернівців побачили світ понад 160 праць С. Русової.

У Празі 1924–1925 рр. взяла участь у створенні притулку для дітей українців-емігрантів, який очолювала впродовж п'яти років, консультувала педагогів Української народної школи, що діяла з 1936 р. при цьому притулку, як опікунка допомагала роботі Української реальної гімназії, співпрацювала з Українським інститутом громадознавства (з 1929 р. – Український соціологічний інститут). Здобутки та нагальні проблеми української педагогіки неодноразово були темами виступів С. Русової на різних міжнародних форумах, зокрема, на педагогічних конгресах у Римі (1923) та Женеві (1929), з'їзді «Через школу – до миру» в Празі (1927) та ін.

Педагогічні переконання С. Русової викристалізувалися з її практичного досвіду, який має надзвичайно широкий діапазон: від організатора першого дитячого садка – до працівника Міністерства освіти та викладача вищої школи в

Україні і за кордоном. Її деї є актуальними і на сучасному етапі розвитку системи освіти України. Найважливіші серед них наступні:

- ідея державотворчого значення виховання і школи;
- концепція національної системи дошкільного виховання і школи;
- теорія індивідуалізації і кооперації в навчально-виховному процесі.

Найповніше громадсько-політичні та педагогічні погляди С. Русової відтворює її мемуарна спадщина. У запропонованому бібліопортреті актуалізовані матеріали, що освітянка залишила нащадкам: усе найцінніше, що зберегла її пам'ять за довгі роки життя.

РОЗДІЛ 1. Праці С. Русової, наявні у фондах наукової бібліотеки ПНУ

1. Загальні основи педагогіки. Теорія виховання й навчання // Софія Русова : З маловідомого і невідомого. – Івано-Франківськ, 2006. – Т. I, ч. 1. – С. 15–169.
2. Русова С. Вибрані педагогічні твори / С. Русова ; ред. Н. Ф. Сідаш. – К. : Освіта, 1996. – 304 с.
3. Русова С. Дошкільне виховання / С. Русова // Хроніка 2000. – 2007. – № 72. – С. 688–725.
4. Русова С. Ф. Дошкільне виховання / С. Ф. Русова // Вікова психологія : хрестоматія : навч. посіб. / упоряд. : Л. В. Долинська, Т. М. Лисянська [та ін.]. – К., 2014. – С. 94–101.
5. Русова С. Что читать по украинской истоии и литературе? / С. Русова. – СПб. : Тип. Т-ва "Нашъ векъ", 1913. – 12 с.
6. Русова С. Гоголь Николай Васильовичъ : біографическій очеркъ / С. Русова. – СПб. : Типографія Альтшулер, 1900. – 51 с.

РОЗДІЛ 3. Біографічні відомості

7. Антонець Н. Б. Русова Софія Федорівна / Н. Б. Антонець // Енциклопедія освіти /Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 790–791.
8. Видатні українські педагоги : інформаційний довідник / упоряд. Л. В. Калуська. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 224 с.

9. Дацюк Г. "З журбою радість обнялася..." / Г. Дацюк // На хресній дорозі : історія родини Ліндфорсів–Русових у листуванні / упоряд. та пер. Г. Дацюк та О. Михалевич–Рудакевич. – Чернівці, 2013. – С. 5–18.
10. Джус О. Берегиня роду Ліндфорс–Русових / О. Джус // Обрії : науково–педагогічний журнал. – Івано–Франківськ, 2004. – № 1(18). – С. 13–18.
11. Листи Ліндфорсів–Русових (1893–1926) : [в числі адресантів і адресатів – Софія Русова, Олександр Русов, Юрій Русов та ін.] // На хресній дорозі : історія родини Ліндфорсів–Русових у листуванні / упоряд. та пер. Г. Дацюк та О. Михалевич–Рудакевич. – Чернівці, 2013. – С. 19–207.
12. На хресній дорозі : історія родини Ліндфорсів–Русових у листуванні / упоряд. та пер. Г. Дацюк та О. Михалевич–Рудакевич. – Чернівці : Букрек, 2013. – 244 с.
13. Русова Софія. Мемуари. Щоденник. – К. : Поліграфкнига, 2004. – 544 с.
14. Соколова Л. Софія Русова / Л. Соколова // Зрослись душею, сплелись корінням : зб. історичних нарисів / упоряд. М. Рубанець. – К., 2008. – С. 113–122.
15. Софія Федорівна Русова : 18 лютого 1856 – 5 лютого 1940 : інформаційний довідник / автор і упоряд. Л. Калуська. – Івано–Франківськ : КМІН, 2006. – 32 с.

РОЗДІЛ 4. Критичні матеріали про творчу спадщину С. Русової

16. Антипін Є. Софія Русова про наступність у трудовому вихованні дітей дошкільного і молодшого шкільного віку / Є. Антипін // Рідна школа. – 2016. – № 5–6. – С. 61–65.
17. Бай І. С. Русова про роль підручників у навчально–виховному процесі / І. Бай // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 80–84.
18. Беднаржова Т. Вибрані праці та статті С. Русової / Т. Беднаржова // Софія Русова – український вчений–педагог, літературознавець, громадянсько–політичний діяч / Т. Беднаржова. – Тернопіль, Прага, 2001. – С. 227–257.
19. Беднаржова Т. С. Русова та український жіночий рух / Т. Беднаржова // Софія Русова – український вчений–педагог, літературознавець, громадянсько–політичний діяч / Т. Беднаржова. – Тернопіль, Прага, 2001. – С. 81–89.
20. Білавич Г. Софія Русова і розвиток вітчизняної компаративістики / Г. Білавич // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 8–11.
21. Будник О. Проблема формування культури праці в дітей у творчому доробку Софії Русової / О. Будник // Вісник Прикарпатського

- університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 123–125.
22. Венгловська О. Організаційно–педагогічна діяльність Софії Русової – громадського діяча, просвітителя, педагога / О. Венгловська // Рідна школа. – 2016. – № 5–6. – С. 51–55.
23. Волинська О. Ідеї Софії Русової в художній освіті Галичини / О. Волинська // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 15–22.
24. Ворошук О. Софія Русова про організацію учнівського самоуправління / О. Ворошук // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 179–184.
25. Ганаба С. Філософсько–освітні погляди Софії Русової в контексті сучасних педагогічних тенденцій / С. Ганаба // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Філософські і психологічні науки. – Івано–Франківськ, 2012. – Вип. 16. – С. 35–40.
26. Гарус С. Педагогічна спадщина С. Ф. Русової / С. Гарус // Початкова школа. – 2012. – № 6. – С. 56–57.
27. Голенда Й. Софія Русова – видатний український педагог, літературознавець та громадський діяч / Й. Голенда // Хроніка 2000. – 2007. – № 72. – С. 636–644.
28. Голенда Й. Софія Русова – видатний український педагог, літературознавець та громадський діяч / Йолана Голенда // Від НТШ до Українського Вільного Університету : міжнародна наукова конференція (Пряшів–Свидник, 12–15 червня 1991 р.). – К., 1992. – С. 238–245.
29. Грабовський С. Українство : хрест і покликання : [про Софію Русову та Надію Крупську] / С. Грабовський // Генії проти ідіотів : Алгоритми української історії / С. Грабовський. – К., 2012. – С. 104–110.
30. Груць Г. Проблеми виховного ідеалу у педагогічній спадщині С. Русової / Г. Груць // Наукові записки Тернопільського держ. ун-ту. – Тернопіль, 1998. – № 3. – С. 73–76.
31. Гуменюк Г. Краєзнавство в творчості Софії Русової / Г. Гуменюк // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 22–26.
32. Гуменюк–Сміх С. Софія Русова про українознавчі дисципліни як основу початкового навчання учнів / С. Гуменюк–Сміх // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 108–112.
33. Дерев'янка Н. Софія Русова про формування громадянської культури поведінки особи / Н. Дерев'янка // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 131–135.

34. Джус О. Софія Русова – репрезентант українського вчителства на міжнародній арені / О. Джус // Джерела : наук.–метод. вісник. – Івано–Франківськ : Плай, 2004. – № 3–4 : липень–грудень. – С. 3–9.
35. Джус О. Софія Русова і діяльність "Просвіт" на східно– та західноукраїнських землях / О. Джус // "Просвіта" в духовно–культурному піднесенні України : матеріали Всеукраїнської науково–практичної конференції (м. Хмельницький, 7 грудня 2005 року). – Хмельницький, 2005. – С. 231–237.
36. Джус О. В. Творча спадщина Софії Русової періоду еміграції : моногр. / О. В. Джус. – Івано-Франківськ : Плай, 2002. – 260 с.
37. Джус О. Творчість Софії Русової періоду еміграції: проблематика й основні ознаки / О. Джус // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 26–31.
38. Джус О. В. Ціннісні імперативи творчої спадщини Софії Русової у контексті сучасних націотворчих процесів в Україні : [історія педагогіки] / О. В. Джус // Шлях освіти. – 2011. – № 2. – С. 38–40.
39. Джус О. В. Шевченкіана Софії Русової : навч. посіб. / О. В. Джус. – Івано–Франківськ : НАІР, 2013. – 226 с.
40. Дриндак Г. Педагогічні критерії добору літературного матеріалу для дітей у творчій спадщині Софії Русової / Г. Дриндак // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 85–89.
41. Завгородня Т. Проблеми дидактики в педагогічній спадщині Софії Русової / Т. Завгородня // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 73–80.
42. Зайченко І. Еволюція поглядів С. Русової на проблему мети виховання / І. Зайченко // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 117–122.
43. Зайченко Н. Мова як чинник національного виховання у творчості С. Русової / Н. Зайченко // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 113–116.
44. Іванюк Г. Діяльність Софії Русової в царині педагогіки : служіння народу й Україні / Г. Іванюк // Рідна школа. – 2016. – № 5–6. – С. 46–50.
45. Івасишин Г. Проблема розвитку творчої активності молодших школярів у творчій спадщині Софії Русової / Г. Івасишин // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 89–92.

46. Ідея національної школи у педагогічній спадщині Софії Русової та Степана Сірополка / за ред. Б. Ступарика. – Івано–Франківськ : Плай, 1996. – 200 с.
47. Ізвекова Г. Софія Русова і трудове виховання молодших школярів / Г. Ізвекова // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 136–138.
48. Історія педагогіки, визначні персоналії української та зарубіжної педагогічної думки // Софія Русова : 3 маловідомого і невідомого. – Івано–Франківськ, 2006. – Т. I, ч. 1. – С. 432–454.
49. Кафарська О. Єдність національного та загальнолюдського у виховній концепції Софії Русової / О. Кафарська // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 126–130.
50. Кецик У. Софія Русова про громадське виховання / У. Кецик // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 139–141.
51. Корновенко С. В. Русова Софія / С. В. Корновенко, А. Г. Морозов, О. П. Реєнт // Українська революція : посіб. / С. В. Корновенко. – Вінниця, 2004. – С. 183–185.
52. Куркіна С. В. Погляди українських педагогів на проблему виховання особистості та колективу / С. В. Куркіна // Нариси з історії педагогічної думки (перша третина ХХ століття) : моногр. / за ред. О. С. Радул. – Кіровоград, 2015. – С. 98–114.
53. Луцан Н. Розвиток мовлення дитини в концепції національного виховання С. Русової / Н. Луцан // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 164–169.
54. Максименко Н. Софія Русова про розвиток зв'язного мовлення / Н. Максименко, М. Олія // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 93–95.
55. Мариновська О. Софія Русова про самоосвіту педагога / О. Мариновська // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 41–44.
56. Марчук Г. Рідне слово як засіб національного виховання дитини у творчому доробку Софії Русової / Г. Марчук, Л. Круль // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 142–145.
57. Мельник А. І. Аксиологічний вимір філософсько–освітнього вчення С. Русової / А. І. Мельник, О. Є. Мельник // Гілея. – 2011. – № 5. – С. 388–394.

58. Міхно О. П. Проблема формування національної самосвідомості в публікаціях С. Русової в журналі "Світло" (1910–1914 рр.) : [історія педагогіки] / О. П. Міхно // Шлях освіти. – 2011. – № 2. – С. 41–44.
59. Мосіяшенко В. А. Спадкоємець джерел народної педагогіки : Софія Русова (Ліндфорс) / В. А. Мосіяшенко // Українська етнопедагогіка : навч. посіб. / В. А. Мосіяшенко. – Суми, 2005. – С. 151–152.
60. Мосіяшенко В. А. Освітні діячі періоду УНР / В. А. Мосіяшенко // Історія педагогіки України в особах : навч. посіб. / В. А. Мосіяшенко. – Суми, 2005. – С. 174–195.
61. Нагачевська З. Софія Русова і педагогічно-просвітницька діяльність західноукраїнського жіноцтва / З. Нагачевська // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 31–37.
62. Нижникевич З. Софія Русов про виховання в учнів відповідального ставлення до навчально–трудової діяльності / З. Нижникевич // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 105–108.
63. Олійник Г. Завдання національної школи: погляди Софії Русової / Г. Олійник // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 38–40.
64. Педагогічна спадщина Софії Русової і сучасна освіта : наук.–метод. посіб. / за ред. В. Г. Слюсаренка, О. В. Проскури. – К. : ІЗМН, 1998. – 196 с.
65. Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги : підруч. / під ред. А. М. Бойко. – К. : Професіонал, 2004. – 576 с.
66. Петришин Р. Софія Русова і становлення науково–освітніх закладів на еміграції в Чехословаччині / Р. Петришин // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 45–48.
67. Пługатор І. Софія Русова про вчителя – вихователя української національної школи / І. Пługатор // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 69–72.
68. Позашкільна освіта // Софія Русова : З маловідомого і невідомого. – Івано–Франківськ : Плай, 2006. – Т. І, ч. 1. – С. 432–454.
69. Проскура С. Софія Русова / О. Проскура // Дивослово. – 1995. – № 9. – С. 53–58.
70. Проскура О. В. Софія Русова – вчений, педагог, громадський діяч / О. Проскура // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 1. – С. 171–180.
71. Проскура О. В. Софія Русова – талановита дочка України / О. Проскура // Початкова школа. – 1993. – № 3. – С. 44–46.

72. Радевич–Винницький Я. Русова Софія / Я. Радевич–Винницький // Неукраїнці, яким вдячна Україна : моногр. / Я. Радевич–Винницький. – Львів, 2015. – С. 452–459.
73. Сабат Н. Питання змісту освіти у творчій спадщині Софії Русової / Н. Сабат // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 49–52.
74. Савчук Б. Міжнародна діяльність Софії Русової / Б. Савчук // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 63–69.
75. Салига Н. Софія Русова про виховання у дітей загально–людських духовних цінностей / Н. Салига // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 146–149.
76. Січкара А. Софія Русова і Ксенія Маєвська : ідеї діяльнісного підходу до морального виховання / А. Січкара // Дошкільне виховання. – 2012. – № 12. – С. 10–12.
77. Соловей М. Шкільна географія і краєзнавство у педагогічній спадщині Софії Русової / М. Соловей // Географія та основи економіки в школі. – 2001. – № 1. – С. 33–34.
78. Софія Русова і Галичина : зб. статей і матеріалів / ред. М. Андрусак. – Івано–Франківськ : Вік, 1996. – 127 с.
79. Степанова Л. Використання педагогічних ідей С. Ф. Русової у процесі становлення освітньої галузі "Технології" / Л. Степанова // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 99–104.
80. Стинська В. Софія Русова про систему шкільництва України / В. Стинська // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 53–56.
81. Ступарик Б. Проблема національної школи у творчій спадщині Софії Русової / Б. Ступарик // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 3–7.
82. Сявавко Є. І. Жіночий рух і народне шкільництво / Є. І. Сявавко // Історія української культури у 5 т. – К., 2008. – Т. 4, кн. 1. – С. 834–841.
83. Федяєва В. Л. Сімейне виховання в науковій концепції освіти і виховання підростаючого покоління Софії Русової / В. Л. Федяєва // Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Херсон, 2008. – Вип. 48. – С. 14–20.
84. Фролова О. Особа як об'єкт філософсько–освітнього вчення Софії Русової / О. Фролова // Філософія освіти. – 2005. – № 2. – С. 162–170.
85. Фролова О. Релігійне виховання особи у філософсько–освітньому вченні Софії Русової / О. Фролова // Етнокультурні процеси в українському

- урбанізованому середовищі ХХ століття : зб. наук.–теорет. ст. / гол. ред. С. П. Павлюк. – Івано–Франківськ : Плай, 2006. – Вип. 2. – С. 118–120.
- 86.Хрущ О. Психологічні засади педагогіки С. Русової / О. Хрущ, В. Хрущ // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 56–63.
- 87.Чагарак Н. Ідея національної школи у педагогічних поглядах С. Русової та А. Крушельницького / Н. Чагарак // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 175–178.
- 88.Чепіль М. С. Русова про роль змісту освіти у формуванні національної свідомості / М. Чепіль // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка / ред. В. В. Грещук. – Івано–Франківськ : Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 150–153.
- 89.Чередниченко Д. Софія Русова і сучасна школа / Д. Чередниченко // Українська мова і література в школі. – 1992. – № 1. – С. 38–42.
- 90.Шевченко П. Трудове виховання в педагогічній спадщині С. Ф. Русової / П. Шевченко // Рідна школа. – 2005. – № 8. – С. 79–80.
- 91.Шендеровський В. Видатна просвітелька : [Софія Русова] / В. Шендеровський // Нехай не гасне світ науки / за ред. Е. Бабчук / В. Шендеровський. – К., 2003. – С. 279–287.